

XALQ PEDAGOGIKASI MANBALARINING TARIXIY IFODASI

Kamolova Nigora, Xadjamuratova Zulfiya–

UMFT Universiteti, 550-guruh talabalari

Fan: Xalq pedagogikasi

O‘qituvchi-Haydarov Sulaymon

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalq pedagogikasining tarixiy manbalari, ularning shakllanish bosqichlari hamda tarbiyaviy g‘oyalarning avloddan avlodga o‘tish jarayoni keng tahlil qilinadi. Xalq pedagogikasi insonni tarbiyalashda milliy qadriyatlar, urf-odatlar, og‘zaki ijod, diniy va ma’naviy manbalar asosida shakllangan ijtimoiy hodisa sifatida o‘rganiladi. Maqolada, shuningdek, xalq pedagogikasining tarixiy ildizlari, asosiy manbalari va ularning bugungi ta’lim jarayonidagi ahamiyati haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: xalq pedagogikasi, tarbiya, qadriyatlar, og‘zaki ijod, milliy an’ana, tarixiy manbalar, tarbiyaviy tajriba, ma’naviy meros, urf-odatlar, oila tarbiyasi.

Kirish

Xalq pedagogikasi — bu xalqning asrlar davomida to‘plagan tarbiyaviy tajribasini, urf-odatlarini, axloqiy qarashlarini va ma’naviy qadriyatlarini o‘zida mujassamlashtirgan ijtimoiy hodisadir. Uning tarixiy manbalari insoniyatning dastlabki ijtimoiy hayoti bilan bog‘liq bo‘lib, xalq hayoti, mehnat faoliyati, oilaviy munosabatlar, diniy qarashlar va madaniy qadriyatlar orqali shakllangan.

O‘zbek xalqining pedagogik tafakkuri qadimiy tarixga ega. Xalq pedagogikasi doimo jamiyatning axloqiy-ruhiy holatini ifodalagan, yosh avlodni barkamol inson sifatida voyaga yetkazishda muhim rol o‘ynagan. Bugungi kunda ham xalq pedagogikasining manbalari o‘quv-tarbiyaviy jarayonni boyitishda, milliy g‘urur va vatanparvarlikni shakllantirishda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Shu bois bu mavzu ta’lim-tarbiya tizimining nazariy va amaliy asoslarini yanada chuqurroq o‘rganishni taqozo etadi.

Xalq pedagogikasining tarixiy ildizlari

Xalq pedagogikasining ildizlari insoniyat sivilizatsiyasining dastlabki davrlarigacha borib taqaladi. Dastlabki ijtimoiy munosabatlarda tarbiya ogʻzaki tajriba, mehnat faoliyati va urf-odatlar orqali amalga oshirilgan. Bolalar kattalar faoliyatini kuzatish, ularni taqlid qilish, hayotiy voqealarni amalda oʻrganish orqali ijtimoiylashgan.

Markaziy Osiyo xalqlari, jumladan, oʻzbek xalqining xalq pedagogikasi shakllanishida **Zardushtiylik** davri muhim oʻrin tutgan. “Avesto” kitobida axloqiy tozalik, mehnatsevarlik, halollik, ota-onaga hurmat, tabiatga gʻamxoʻrlik kabi tarbiyaviy gʻoyalari ilgari surilgan. Bu qadriyatlar oʻzbek xalqining dunyoqarashi va tarbiyaviy anʼanalariga chuqur singib ketgan.

Keyinchalik islom dini tarqalishi bilan tarbiya gʻoyalari yangi bosqichga koʻtarildi. Qurʼon, hadislar va tasavvufiy asarlar insonni komil shaxs sifatida tarbiyalashga daʼvat etdi. Alisher Navoiy, Bahouddin Naqshband, Ahmad Yassaviy kabi allomalar oʻz asarlarida nafaqat diniy, balki ijtimoiy-axloqiy qadriyatlarni ham targʻib etdilar. Bu jarayon xalq pedagogikasining ilmiy shakllanishiga zamin yaratdi.

Xalq pedagogikasining asosiy manbalari

Xalq pedagogikasi turli manbalar asosida rivojlangan. Eng asosiy manbalar quyidagilardir:

a) Ogʻzaki ijod namunalari: Ertaklar, maqollar, topishmoqlar, dostonlar, qoʻshiqlar xalq pedagogikasining eng qadimiy va keng tarqalgan manbalaridir. Masalan, “Er yigit elga sigʻinar”, “Mehnat – baxt kaliti” kabi maqollar yoshlarni vatanparvarlik, mehnatsevarlik va halollikka oʻrgatadi. Ertaklarda esa yaxshilik bilan yomonlik oʻrtasidagi kurash tarbiyaviy maʼno kasb etadi.

b) Oila va mahalla anʼanalari: Oila tarbiyasi xalq pedagogikasining markazida turadi. Ota-onalar, bobo-buvilar yosh avlodga hayotiy tajriba, odob-axloq, eʼtiqod va mehnatga hurmatni singdirib kelganlar. Mahalla esa ijtimoiy muhit sifatida bolalarning xulq-atvori, oʻzaro munosabatlari va ijtimoiy masʼuliyatini shakllantirgan.

c) Diniy va axloqiy manbalar: Qur'on oyatlari, hadislar, shariat va tasavvuf ta'limotlari xalq tarbiyasining ma'naviy poydevorini tashkil etgan. Islomda "ilm olish har bir musulmonga farzdir" degan g'oya yoshlarni o'qishga, bilimga, halollikka chorlagan.

d) Adabiy va yozma manbalar: Alisher Navoiy, Ahmad Donish, Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy kabi ma'rifatparvarlarning asarlarida xalq tarbiyasi, millat ravnaqi, komil inson tarbiyasi masalalari keng yoritilgan. Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yoxud axloq" asari xalq pedagogikasining yozma shaklda ifodasidir.

Xalq pedagogikasining tarixiy bosqichlari

Xalq pedagogikasining rivojlanishi bir necha bosqichda kechgan:

- **Qadimgi davr (mil.avv. IX – milodiy VIII asrlar):** mehnat, urf-odat, marosimlar orqali tarbiya berish davri.
- **O'rta asrlar davri:** islom, ilm, axloq va ma'rifat asosida shakllangan tarbiya tizimi.
- **XIX asr – jadidchilik davri:** milliy uyg'onish, ma'rifat va maktab islohotlari orqali xalq tarbiyasi yangi mazmun kasb etgan.
- **XX–XXI asrlar:** mustaqillik davrida xalq pedagogikasi milliy ta'lim siyosatining tarkibiy qismiga aylandi.

Har bir bosqichda xalq pedagogikasining mazmuni jamiyat ehtiyojlariga mos ravishda boyib bordi.

Xalq pedagogikasining hozirgi davrdagi ahamiyati

Bugungi globallashuv sharoitida xalq pedagogikasi milliy o'zlikni saqlash, ma'naviy qadriyatlarni avlodlarga yetkazish va yoshlarni milliy ruhda tarbiyalashda muhim manba bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" va "Ma'naviyat va ma'rifat" konsepsiyasida xalq pedagogikasiga tayangan holda shaxsni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash maqsadi belgilangan.

Shuningdek, zamonaviy pedagogika fanida xalq tajribasiga tayanish, milliy qadriyatlar asosida o'qitish metodikasini ishlab chiqish — o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligida muhim yo'nalish sifatida qaralmoqda.

Demak, xalq pedagogikasining tarixiy manbalari nafaqat o'tmish merosi, balki bugungi ta'lim tizimini boyituvchi, ma'naviyatni mustahkamlovchi asosiy manbadir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, xalq pedagogikasi insoniyatning eng qadimiy tarbiyaviy tizimidir. Uning manbalari — og'zaki ijod, diniy va ma'rifiy ta'limotlar, oila tarbiyasi, urf-odatlar, yozma adabiyot va madaniy meroslar — xalqning hayotiy tajribasini, ma'naviy dunyoqarashini ifodalaydi.

O'zbekiston xalq pedagogikasi tarixiy bosqichlarda boyib borib, mustaqillik davrida yangicha mazmun kasb etdi. U zamonaviy ta'lim tizimining asosiy g'oyaviy manbalaridan biri sifatida yoshlarni vatanparvar, ma'naviy barkamol va ijtimoiy faol shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qilmoqda.

Shu bois, xalq pedagogikasining tarixiy manbalarini o'rganish, ularni ta'lim jarayonida qo'llash — bugungi pedagoglar oldidagi eng dolzarb vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xaydarov. S.A. (2025). Oilaviy tarbiyada va maktab tarbiyasida yuzaga keladigan risklar. 16-son. 9-11.
2. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
3. Хайдаров С. (2025). Oilalarda farzand tarbiyasiga ruhiy ta'sir etkazish. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
5. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.

6. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.
7. Khaydarov S.A. (2025). On analysis of family factors and social creativity issues in the study of the psychological portrait of educational institutions' leaders. Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology ISSN: 1001-4055 Vol. 46 No. 2.
8. Хайдаров С. (2025). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. 3 (9). 261-265.